

УПОВНОВАЖЕНИЙ
Верховної Ради України з прав людини

вул. Інститутська, 21/8, м. Київ, 01008, тел. (044) 298-70-33 E-mail: hotline@ombudsman.gov.ua

Міністерство юстиції України

**Офіс Генерального прокурора
(до відома)**

ПОДАННЯ

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
*(згідно з частиною 3 статті 15 Закону України «Про Уповноваженого
Верховної Ради України з прав людини»)*

Статтею 3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я є найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини і громадянина закріплено у розділі II Конституції України та, відповідно до статті 22 Основного Закону України, не є вичерпними, гарантуються і не можуть бути скасовані.

Згідно зі статтею 101 Конституції України Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, метою якого є:

захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;

додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина у відносинах, що виникають між юридичними особами публічного та приватного права, а також фізичними особами, які перебувають на території України, у випадках, передбачених окремим законом;

запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;

сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність до Конституції України, міжнародних стандартів у цій сфері.

Мною, у зв'язку із здійсненням на підставі статей 13 та 19¹ Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захисту прав кожного на території України,

виконанням функцій національного превентивного механізму (далі – НПМ) відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання виявлено грубі порушення прав людини на захист від катувань у діяльності державної установи «Старобабанівська виправна колонія (№ 92)» (далі – ВК, виправна колонія, установа), у якій на час відвідування групою НПМ 11 вересня 2024 року утримувалось 597 засуджених.

Статтею 5 Загальної декларації прав людини, статтею 3 Декларації про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, статтею 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, статтею 2 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, статтею 28 Конституції України визначено, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

У статті 2 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання передбачено, що жодні виключні обставини, якими б вони не були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан не можуть бути виправданням катувань.

Згідно з положеннями частини 3 статті 50 Кримінального кодексу України покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Частиною 1 статті 8 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) серед основних прав засуджених визначено право на гуманне ставлення до них та на повагу їх людської гідності, засуджені не повинні підлягати жорстокому, нелюдському або такому, що принижує їх гідність, поводженню.

Незважаючи на те, що Європейський комітет з питань запобігання катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (далі – Європейський комітет) у доповіді за результатами проведеного візиту в Україну з 16 по 27 жовтня 2023 року [СРТ/Inf (2024) 20] (далі – Доповідь) закликав до необхідності боротьби із негативним впливом неформальної тюремної ієрархії, групою НПМ встановлено існуючу у ВК практику дискримінації, сегрегації та стигматизації засуджених, що відносяться до особливо вразливої категорії.

Під час проведення групою НПМ конфіденційного спілкування із вищезазначеною категорією осіб встановлено, що на них покладається обов'язок виконання робіт без оплати, а саме: прибирання санвузлів та інших місць загального користування, від яких відмовляється більшість засуджених, у зв'язку з наявністю стійких неформальних правил поведінки.

Окрім цього, групою НПМ встановлено, що приміщення відділення соціально-психологічної служби (далі – відділення СПС) № 3, де проживають засуджені, які віднесені до особливо вразливої категорії, не відповідають гідним умовам тримання.

Так, у відділенні СПС № 3 кімната для приймання їжі потребує проведення ремонтних робіт, житлові приміщення не забезпечені бачками з питною водою, відсутня кімната для виховної роботи, гардеробна, кімната побуту, сушарка та кімната для зберігання продуктів харчування, чим порушуються вимоги Норм забезпечення меблями, інвентарем і предметами господарчого призначення виправної колонії середнього рівня безпеки, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 27.07.2012 № 1118/5 (далі – Норми забезпечення).

Від засуджених, які залучалися для виконання обов'язків днювальних, надходили скарги на відсутність рівних умов для реалізації своїх прав у порівнянні із засудженими, які відносять себе до категорії привілейованих.

Вищезазначені факти групою НПМ розцінюються як порушення статті 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, а саме спричинення морального страждання, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду за мовчазної згоди посадових осіб установи.

Аналогічні порушення стали приводом подання заяв до Європейського суду з прав людини. У справі «С.П. та інші проти Росії» (Case of S.P. and others v. Russia) (заяви № 36463/11 та 10 інших від 02.08.2023), йдеться про стигматизацію, сегрегацію засуджених, у тому числі щодо тримання їх в окремих житлових приміщеннях з неналежними умовами тримання в місцях несвободи, їх харчування за окремим столом, утиски та побиття з боку інших засуджених.

За цих підстав Європейський суд з прав людини постановив, що мало місце порушення вимог статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та призначено виплати значних сум коштів в якості моральної компенсації.

З 2015 року до нормативно-правових актів, які регламентують діяльність виправних колоній, внесено зміни та виключено норму, яка передбачала фіксацію до стін ліжок у дисциплінарних приміщеннях на денний час.

Незважаючи на це, у приміщеннях дисциплінарного ізолятору та приміщеннях камерного типу (далі – ДІЗО/ПКТ) збереглися засоби для такої фіксації, що створює умови для можливих зловживань з боку працівників установи та виступає додатковим каральним елементом під час покарання, так як засуджені позбавлені можливості сидіти та лежати на ліжку протягом дня.

У ході відвідування представниками групи НПМ камерних приміщень ДІЗО/ПКТ виявлено надмірну заґратованість вікон, через що рівень природнього освітлення є недостатнім, оскільки не дозволяє читати у денний час.

У своїх доповідях Європейський комітет зазначає, що заходи безпеки для певних категорій утримуваних осіб доцільно вживати, але вони не повинні позбавляти останніх доступу до свіжого повітря та природнього освітлення.

У камерних приміщеннях ДІЗО/ПКТ № 7 та № 8 відстань між протилежними стінами складає всього 1,5 м.

Європейський комітет у своїй доповіді Уряду України за наслідками візиту до України [СРТ/Inf (2020) 40] рекомендував розширити або вивести з експлуатації будь-які камери розміром менш ніж 6 м² (без урахування санітарних вузлів) і щоб відстань між протилежними стінами кожної камери складала не менш ніж два метри.

З усних пояснень працівників установи встановлено, що зазначені приміщення не використовуються, однак зазначене не відповідає дійсності оскільки згідно записів у «Журналі обліку засуджених, які поміщені в ДІЗО/ПКТ», тільки у 2024 році засуджені поміщались до камерних приміщень щонайменше 7 разів.

Довідково: замірювання відстані між протилежними стінами у камерних приміщеннях ДІЗО/ПКТ здійснювалося з використанням сертифікованого далекоміру «Bosch PLR 25».

У порушення вимог пункту 1.1 Порядку забезпечення речовим майном засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 20.02.2012 № 280/5 (далі – Порядок забезпечення речовим майном) не всі засуджені забезпечуються постільними речами. Так, у деяких новоприбулих засуджених, які проживають у дільниці карантину, діагностики і розподілу (далі – КДіР), відсутні подушки, матраци та наволочки.

У порушення вимог Норм забезпечення у приміщеннях дільниці КДіР та лазне-прального комплексу відсутні баки для питної води ємністю 15 л. з водорозбірним краном, кришкою, кухлем і тазом.

Відповідно до правила 22.5 Європейський пенітенціарних правил, утримувані повинні завжди мати доступ до чистої питної води.

Під час вивчення стану надання послуг у лазне-пральному комплексі установи встановлено порушення вимог Положення про організацію лазне-прального обслуговування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 08.06.2012 № 849/5 (далі – Положення про лазне-пральне обслуговування).

Так, у приміщеннях лазні та пральні відсутня припливно-витяжна система вентиляції з механічним спонуканням, яка передбачена пунктом 2.11 розділу II Положення про лазне-пральне обслуговування.

У ході спілкування з працівниками установи встановлено, що при наявності у лазні приміщення перукарні, вона не функціонує близько двох років у зв'язку з відсутністю працівника, який має відповідну підготовку. Зазначене є порушенням вимог пункту 1.2 розділу I Положення про лазне-пральне обслуговування, у якому передбачено надання перукарських послуг для осіб, які тримаються в установах виконання покарань.

Також у приміщеннях для миття засуджених, які перебувають у дільниці посиленого контролю (далі – ДПК) та лазне-пральному комплексі, відсутні водорозбірні крани для гарячої і холодної води, які повинні облаштуватися біля кожної душової сітки відповідно до вимог пункту 2.6.2 розділу II Положення про лазне-пральне обслуговування.

У порушення вимог пункту 18.10 Норм забезпечення у лазне-пральному комплексі відсутня кімната для персоналу пральні.

Відповідно до пункту 1 розділу XI Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5 (далі – ПВР УВП), засудженим дозволяється придбавати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби без обмеження їх обсягу.

У той же час, у крамниці установи відсутні тютюнові вироби, наявність яких передбачена додатком 5 ПВР УВП (перелік продуктів харчування, виробів і речовин, які засуджені можуть отримувати в посилках (передачах), купувати в крамницях установ виконання покарань та зберігати при собі).

До представників групи НПМ з цього приводу надходило багато нарікань від засуджених установи.

В окремих приміщеннях ДПК, ДІЗО/ПКТ та лазне-пральному комплексі встановлено порушення вимог статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у якій передбачено право на повагу до приватного життя.

Так, у лазне-пральному комплексі, житлових приміщеннях ДПК та камерних приміщеннях ДІЗО/ПКТ відсутні двері у санвузлах та штори у приміщеннях для миття, що не дозволяє засудженим усамітнитись та є порушенням вимог правила 19.3 ЄПП.

У житлових приміщеннях окремих відділень СПС ліжка розташовані впритул одне до одного, що не забезпечує засудженим особистого простору та порушує правило 18.1 ЄПП.

Згідно статті 119 Кримінально-виконавчого кодексу України праця осіб, засуджених до позбавлення волі, оплачується відповідно до її кількості і якості. Окрім цього у пункті 6.1. Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 07.03.2013 № 396/5 (далі – Інструкція про працю), зазначено, що заробітна плата, нарахована засудженим, за умови виконання ними норми виробітку або тривалості робочого часу, не може бути менше законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати.

У ході проведеного конфіденційної бесіди із засудженими, які виконують роботи з господарського обслуговування встановлено, що вони працюють повний робочий день (близько 8 годин на день), а робочий тиждень у них складається з шести робочих днів з одним вихідним днем.

При вивченні групою НПМ відомостей про отримання заробітної плати за серпень 2024 року встановлено, що сума середньої винагороди засуджених, які виконують роботи з господарського обслуговування, становить лише близько 2100 грн без вирахування податків та комунальних послуг, що менше за мінімальну заробітну плату по країні, яка станом на квітень 2024 року складала 8000 грн.

Поряд з цим, у ВК з усіма працюючими засудженими укладено цивільно-правові договори (далі – ЦПД), у тому числі із засудженими, які виконують роботи із господарського обслуговування установи.

Така практика групою НПМ розцінюється як неприпустима і потребує негайного перегляду та нормативно-правового врегулювання з огляду на те, що відповідно до роз'яснень Державної служби України з питань праці, ЦПД укладається для виконання разових, а не систематичних робіт.

Окрім цього, замовник, яким у випадку із засудженими, які виконують роботи із господарського обслуговування установи, виступає керівник установи, не має піклуватися про умови праці робітника, надавати йому робоче місце або обладнання.

Поряд з цим на засуджених, які працевлаштовані за ЦПД, не поширюється дія трудового законодавства і вони позбавлені захисту трудових прав та не мають соціальних гарантій, таких як гідні та безпечні умови праці, нормований робочий час, регулярна виплата заробітної плати не нижче мінімальної, захист від необґрунтованих штрафів, можливість навчатися та підвищувати кваліфікацію тощо (посилання на роз'яснення Державної служби України з питань праці: <https://dsp.gov.ua/podolannia-nelehalnoi-zainiatosti/trudovyi-chy-tsyvilno-pravovyi-dohovir/>).

Також у ЦПД, які укладені із засудженими, відсутні розділи щодо прав сторін, порядку внесення змін і доповнень до договору, порядку вирішення спорів та умов про порядок прийняття-передачі товарів (робіт, послуг), які передбачені пунктом 3.1 розділу III Інструкції про працю.

Окрім цього, працівниками установи не були надані графіки виконання робіт, акти виконаних робіт та інша документація, що є невід'ємною складовою ЦПД.

Відповідно до статті 55 Конституції України, кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Згідно записів у «Журналі відправлених звернень» встановлено, що у 2024 році не відправлено жодного звернення від засуджених на адресу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Під час відвідування приміщень відділення СПС № 3, КДІР, а також інших приміщень, де перебувають засуджені, відсутня наочна інформація із зазначенням номерів телефонів «гарячих ліній», поштових та електронних адрес Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інших державних органів і міжнародних організацій (Міністерства юстиції України,

Європейського суду з прав людини, Державного бюро розслідувань, Офісу Генерального прокурора, обласної і окружної прокуратур, Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, міжрегіонального управління, а також регіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги), чим порушуються вимоги пункту 6 розділу II ПВР УВП.

Також, у дільниці КДіР та перед прогулянковими двориками ДІЗО/ЛКТ установи відсутні поштові скриньки, передбачені для відправлення листів засудженими, чим порушується вимоги пункту 1 розділу XIII ПВР УВП, у якому зазначено, що відправлення засудженими листів проводиться без обмеження їх кількості і тільки через адміністрацію установи виконання покарань.

Зазначене порушення також суперечить вимогам правила 24.1 ЄПП, згідно з яким особам у пенітенціарних установах необхідно дозволяти максимально часто спілкуватися по телефону або в інші способи зі своїми родинами, іншими особами та представниками зовнішніх організацій.

Таким чином, через відсутність наочної інформації та скриньок для листування, у деяких приміщеннях ВК, у засуджених відсутня інформація про можливість надсилати на адресу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інших державних органів і міжнародних організацій звернення про можливі порушення прав і свобод людини і громадянина.

У порушення вимог пункту 3 розділу XX ПВР УВП деякі камерні приміщення ДІЗО/ЛКТ, клуб, бібліотека та інші приміщення установи не радіофіковані, що позбавляє можливості засуджених отримувати інформацію про суспільні події.

Відповідно до вимог правила 24.10 ЄПП, ув'язнені особи повинні мати можливість регулярно одержувати інформацію про суспільні події по радіо або телебаченню за винятком випадків судової заборони.

Під час відвідування в установі перебували засуджені іноземці, однак у порушення вимог пункту 6 розділу II ПВР УВП основні права та обов'язки засуджених додатково не перекладено однією із офіційних мов Організації Об'єднаних Націй та не розміщено на інформаційних стендах у відділеннях СПС.

Відповідно до правила 30.1 ЄПП всіх ув'язнених потрібно в письмовій формі та усно інформувати зрозумілою їм мовою про правила внутрішнього розпорядку та про їхні права і обов'язки в пенітенціарній установі.

У відповідності до вимог підпункту 2.12 пункту 2 розділу III Правил пожежної безпеки в Україні, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 № 1417 (далі – Правила пожежної безпеки), двері електрощитових повинні утримуватися зачиненими. Однак, під час відвідування пральні установи встановлено, що засуджені мали вільний доступ до електрощитових.

Усупереч вимогам пункту 1.2 розділу V Правил пожежної адміністративні будівлі, гуртожитки для засуджених, інші будівлі та споруди установи не обладнані системою автоматичної пожежної сигналізації.

За результатами відвідування виправної колонії, яке відбулося у період з 16 по 27 жовтня 2023 року, делегацією Європейського комітету складено Доповідь, у якій надано рекомендації щодо покращення захисту осіб, які позбавлені волі, від катувань чи нелюдського або такого, що принижує їх гідність, видів поводження чи покарання.

Керівництвом установи 6 серпня 2024 року підготовлено та затверджено План заходів щодо усунення недоліків, однак він не передбачає комплексних заходів з усунення усіх проблемних питань, про які йдеться у Доповіді. Так, зазначений документ не передбачає заходів із збільшенні кількості персоналу служб охорони і нагляду, а також заходів у збільшенні кількості можливостей для працевлаштування засуджених.

Крім того, у Доповіді Європейський комітет рекомендує покласти край 24-годинній зміні персоналу, який несе службу.

При вивченні групою НПМ відомостей про штат персоналу установи встановлено, що найбільший некомплект посад молодших інспекторів відділу охорони (15 вакантних посад) та молодших інспекторів нагляду і безпеки (9 вакантних посад), а несення служби працівників відділу нагляду і безпеки продовжується за графіком - одна доба через три доби.

Міністерством юстиції України за результатами опрацювання спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання в 2023 році», поінформовано у листі від 15.05.2024 № 73478/5015-4-24/27, що приміщення усіх установ виконання покарань забезпечені меблями, інвентарем і предметами господарчого призначення у відповідності до вимог Норм забезпечення, а забезпечення засуджених речовим майном здійснюється у відповідності до вимог Порядку забезпечення речовим майном.

Однак, виявлені під час відвідування установи групою НПМ порушення свідчать, що зазначена у листі Міністерством юстиції України інформація не відповідає дійсності, носить суто формальний характер та створює ілюзію керованого стану справ та загального благополуччя в установах виконання покарань.

На підставі викладеного, з метою усунення виявлених порушень прав і свобод людини і громадянина, обумовлених діями або бездіяльністю персоналу установи, а також приймаючи до уваги те, що:

відповідно до підпункту 2⁷ пункту 3 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 228, Міністерство юстиції України забезпечує контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та узятих під варту осіб,

керуючись статтею 101 Конституції України, статтями 13, 15, 16, 22 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»,

ВИМАГАЮ:

1. Розглянути подання та вжити заходів, спрямованих на усунення порушень, виявлених у державній установі «Старобабанівська виправна колонія (№ 92)», зокрема:

1.1. Проаналізувати виявлені порушення у діяльності установи, розробити та реалізувати відповідний план заходів щодо їх усунення та недопущення у подальшому;

1.2. Вжити заходів щодо припинення практики допущення сегрегації, стигматизації та дискримінації засуджених;

1.3. Вжити заходів щодо демонтажу замків фіксацій до стін ліжок в камерах ДІЗО/ПКТ;

1.4. Вирішити питання щодо забезпечення належного рівня природного і штучного освітлення у камерних приміщеннях ДІЗО/ПКТ;

1.5. Вжити заходів щодо перегляду доцільність функціонування камерних приміщень ДІЗО/ПКТ відстань між протилежними стінами яких менше 2 м²;

1.6. Вжити додаткових заходів щодо забезпечення засуджених речовим майном у повному обсязі;

1.7. Забезпечити постійний доступ засуджених та ув'язнених до чистої питної води у відповідності до вимог національного законодавства;

1.8. Вжити додаткових заходів щодо обладнання приміщень лазне-прального комплексу у відповідність до вимог Положення про лазне-пральне обслуговування;

1.9. Вжити заходів щодо забезпечення крамниці установи тютюновими виробами;

1.10. Вжити додаткових заходів щодо створення належних умов для реалізації права засуджених на приватність та особистий простір;

1.11. Опрацювати питання щодо неухильного дотримання вимог трудового законодавства України щодо захисту трудових прав працевлаштованих засуджених;

1.12. Забезпечити реалізацію права засуджених на гідну оплату праці;

1.13. Вжити заходів щодо укладання трудових договорів та договорів цивільно-правового характеру відповідно до вимог Інструкції про працю;

1.14. Вирішити питання щодо розміщення у приміщеннях виправної колонії наочної інформації та облаштування поштових скриньок для реалізації права засуджених надсилати звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інших державних органів;

1.15. Вжити заходів щодо усунення виявлених порушень в частині забезпечення засудженим та ув'язненим можливості регулярно одержувати інформацію про суспільні події по радіо;

1.16. Вирішити питання щодо забезпечення доступу до ПВР УВП та інших нормативно-правових документів для ознайомлення засуджених іноземців з їх правами, порядком та умовами відбування покарання, для забезпечення права на інформацію;

1.17. Вжити додаткових заходів щодо усунення порушення вимог Правил пожежної безпеки;

1.18. Передбачити у Плані заходів щодо усунення недоліків виявлених за результатами відвідування делегацією Європейського комітету у ВК виконання усіх рекомендацій зазначених у Доповіді;

1.19. Провести службове розслідування щодо виявлених випадків надання Уповноваженому недостовірної інформації Міністерством юстиції України за результатами опрацювання ним спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання в 2023 році».

2. У спосіб, передбачений чинним законодавством, вжити заходів щодо притягнення винних службових осіб до відповідальності.

Про результати розгляду подання та вжиті заходи у місячний строк повідомити мене.

Звертаю увагу, що відмова органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадових і службових осіб від співпраці, а також умисне приховування або надання неправдивих даних, будь-яке незаконне втручання в діяльності Уповноваженого з метою протидії передбачають відповідальність згідно з чинним законодавством.

Додаток: звіт за результатами відвідування державної установи «Старобабанівська виправна колонія (№ 92)» на 14 арк. в 1 прим.

**Уповноважений Верховної Ради
України з прав людини**

Дмитро ЛУБІНЕЦЬ

Потапович Павло (050)-967-95-51

